

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Рогожі Михайла Миколайовича «Становлення та розвиток зоогеографічної науки в Україні (1859–1941): орнітологічний аспект», подану на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук за спеціальністю 07.00.07 – історія науки і техніки

Актуальність обраної теми

Визначальною ознакою розвитку сучасної української історичної науки, у тому числі також історії науки й техніки, є досить значне розширення тематичного діапазону досліджень та поверненням із небуття незаслужено забутих імен видатних українських учених. Особлива увага приділяється дослідженню процесів становлення та розвитку окремих галузей науки в Україні наприкінці XIX – у першій половині XX ст. Якраз того часу й відбулося становлення зоогеографічної галузі біологічної науки, зокрема і в орнітології. Тому дисертаційна праця М.М. Рогожі є на часі, бо присвячена актуальній темі – дослідженню становлення та розвитку зоогеографічних студій в орнітології в Україні. До того ж, в історії науки й техніки в Україні ця досить важлива тема не отримала до сих пір належного наукового розкриття.

Ступінь обґрунтування наукових узагальнень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації

Докторська дисертація М.М. Рогожі побудована за проблемно-хронологічним принципом, має внутрішню логіку викладу матеріалу. Дисертаційна праця складається зі вступу, шести розділів (23-х підрозділів), висновку, списку використаних джерел та літератури, а також 14 додатків. Загальний обсяг дисертації – 479 сторінок.

У вступі досить ґрунтовно викладено актуальність теми (С. 5–9), визначено об'єкт та предмет, а також показано хронологічні межі та методи дослідження (С. 11–13). Виходячи з предмету дослідження, слушно окреслено мету дисертаційної праці, яка полягає у «цілісному відтворенні

історії становлення та розвитку зоогеографічної науки, зокрема орнітогеографії на території України другої половини XIX – до початку 40-х рр. XX ст. на тлі соціокультурного та політичного розвитку суспільства...» (С. 10). Відповідно до мети, актуалізовано 10 науково-дослідницьких завдань (С. 10–11). Розкрито наукову новизну та практичне значення дисертаційної роботи, показано апробацію результатів наукового пошуку (С. 13–17).

Кожен із шести розділів дисертаційної праці М.М. Рогожі розкриває важливі аспекти обраної теми і є досить змістовно наповненим. Усі розділи докторської дисертації органічно між собою взаємопов'язані і мають внутрішню логіку викладу матеріалу. Варто зазначити також, що усі розділи мають розгорнуті та аргументовані висновки.

Основу джерельної бази дисертаційного дослідження М.М. Рогожі складають матеріали 11 архівів України та одного з Російської Федерації. Значну частину архівних документів запроваджено до наукового обігу вперше. Найважливішою складовою джерельної бази дисертації стали безпосередньо наукові праці вчених зоологів другої половини XIX – першої половини XX ст. як українських, так і закордонних.

Узагальнення та висновки, сформульовані безпосередньо в тексті дисертації М.М. Рогожею цілком аргументовані та мають науковий характер, що свідчить про високий рівень наукової компетенції та кваліфікації дисертанта. Самостійне наукове значення мають 14 авторських додатків.

Загальні висновки докторської дисертації виважені, розгорнуті та обґрунтовані, однак дещо подрібнені (14 пунктів). У цілому, у висновках повністю розкрито результати дисертаційного дослідження та окреслено авторське розуміння сутності заявленої теми: «Становлення та розвиток зоогеографічної науки в Україні (1859–1941): орнітологічний аспект».

Наукова новизна дисертаційної роботи

Наукова новизна докторської дисертації М.М. Рогожі полягає насамперед у тому, що започатковано новий напрям в історії української

науки – дослідження історії орнітологічної галузі зоології. Дисертант, узагальнивши досягнення попередників та опираючись на достатньо репрезентативну джерельну базу, здійснив фахову історичну реконструкцію процесу становлення та розвитку зоогеографічної галузі орнітології в Україні другої половини ХІХ – першої половини ХХ ст. на тлі поступу світової науки. Вперше дисертант аргументовано довів існування в Україні наукових шкіл у галузі орнітології: Харківської, Київської, Одеської, Подільської та Галицької. Розкрив інституційне та тематичне різноманіття орнітологічних досліджень в Україні як професійних біологів, так і аматорів-природознавців. Встановив визначальну роль у розвитку української зоогеографії таких учених як О.М. Нікольський, О.О. Браунер, В.П. Храневич, І.І. Барабаш-Нікіфоров та М.В. Шарлемань. Визначив внесок у вивчення регіональної орнітофауни таких науковців як М.М. Сомов (Слобожанщина), М.І. Гавриленко (Полтавщина), О.О. Браунер (Таврія), В.П. Храневич (Поділля), М.В. Шарлемань (Київщина та Чернігівщина), І.Г. Підоплічка (Київщина та Черкащина), О.О. Грабар (Карпати) та інших. До того ж, до наукового обігу вперше запроваджено частину архівних документів, що вплинуло на більш повне розкриття заявленої теми.

Достовірність отриманих результатів

Достовірність особисто отриманих дисертантом М.М. Рогожі наукових результатів підтверджена опрацюванням та узагальненням достатньої кількості наукової літератури та джерел, зокрема і архівних, а також цілком достатнім рівнем апробації (участь у 24-х наукових конференціях). Усі, без винятку, 54 наукові праці опубліковано дисертантом одноосібно. Проведення аналізу доробку попередників, залучення опублікованих та архівних матеріалів сприяло об'єктивному та кваліфікованому розкриттю теми.

Автореферат повністю відповідає структурі та змісту дисертації.

Значущість отриманих результатів та практичне використання

Значущість дисертаційної праці М.М. Рогожі полягає насамперед у тому, що в результаті проведення дослідження переконливо доведено фундаментальний внесок українських учених у розвиток зоогеографічних досліджень у галузі орнітології у європейському та світовому вимірах. Визначальною ознакою дисертаційної праці М.М. Рогожі стало «олюднення» історії української науки, за термінологією дисертанта «антропічність». На сторінках його дисертації представлено імена та результати наукового пошуку десятків видатних українських учених-орнітологів на тлі розвитку світової зоогеографії від її зачаткування у ХІХ до першої половини ХХ ст.

Практичне значення дисертаційного дослідження М.М. Рогожі у тому, що його результати можуть бути використані у підготовці узагальнювальних праць з історії науки, підготовці довідкових та біографічних видань, а також у викладанні курсу історії науки й техніки, історії української науки та спецкурсів з історії біології. Для популяризації досягнень українських науковців-орнітологів можливе також використання результатів дисертаційного дослідження у засобах масової інформації. Варто підкреслити, що результати наукового дослідження дисертанта вже знайшли застосування в навчальному процесі, про що свідчать акти впровадження.

Повнота викладу результатів дисертаційного дослідження в опублікованих працях

Матеріали, узагальнення, висновки докторської дисертації М.М. Рогожі належним чином відображені в монографії та в інших 53-х публікаціях, у тому числі 22 – у наукових фахових виданнях, у тому числі 4-х працях, опублікованих за кордоном, а також у 2-х статтях, які надруковані в українському часописі, включеного до міжнародних наукометричних баз. У монографії та в усіх інших публікаціях дисертанта за темою дослідження повністю розкрито плідні результати його копіткого наукового пошуку.

Зауваження щодо дисертаційної роботи

Водночас, необхідно вказати і на зауваження щодо докторської дисертації М.М. Рогожі:

– визнаючи достатній рівень історіографічної бази, варто вказати, що дисертанту необхідно було б провести історіографічний аналіз за трьома традиційними історіографічними періодами (дорадянський, радянський та сучасний). Це надало б історіографічному аналізу більшу чіткість викладу. До того ж, дисертанту особливу увагу в історіографічному підрозділі потрібно було б акцентувати увагу на досягненнях українських істориків науки доби Незалежності України. Хоча, в інших п'яти розділах дисертації автор посилається на цей доробок сучасних українських науковців, у тому числі і на дисертаційні праці, що свідчить про обізнаність дисертанта щодо сучасної української історіографії;

– дисертант кваліфіковано провів історіографічний аналіз такої специфічної групи наукової літератури, як науково-популярна, однак, чомусь ці матеріали включено не до історіографічного, а до джерелознавчого підрозділу першого розділу дисертації (С. 39–40);

– у викладі методів, якими користувався дисертант, варто було б більш повно розкрити особливості використання спеціальних історичних методів, зокрема і методу наукової біографістики;

– дисертанту необхідно було б вказати на критерії, якими він користувався при визначенні наукових шкіл у галузі орнітології в Україні;

– зустрічаються окремі неточності у посиланнях на джерела, зокрема не завжди подано назви фондів та описів архівних справ, є також і нечисленні друкарські огріхи;

– список джерел та літератури подано як перелік посилань, замість того, щоб подати джерела та наукову літературу за абеткою і тим самим уникнувши повторів у назвах посилань.

Однак, вказані зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи М.М. Рогожі, не знижують наукову новизну, не

заперечують значущість та практичне значення його наукової праці, яка започаткувала новий напрям в історії української науки.

Висновок

Таким чином, докторська дисертація «Становлення та розвиток зоогеографічної науки в Україні (1859–1941): орнітологічний аспект» виконана на належному рівні, є завершеною, оригінальною та самостійною науковою працею, в якій отримано нові результати в галузі історії науки й техніки. Ця дисертаційна робота відповідає пп. 9, 10, 12 «Порядку присудження наукових ступенів та вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року. Тому, її автор – Михайло Миколайович Рогожа заслуговує на присудження наукового ступеня доктора історичних наук за спеціальністю 07.00.07 – історія науки й техніки.

Офіційний опонент:

доктор історичних наук, професор
завідувач кафедри історії науки і техніки
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»

В.М. Скляр

